

ОСОБИСТІСНЕ ТА ПРОФЕСІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВІТЧИЗНЯНИХ АКАДЕМІЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Проблема психологічного (суб'єктивного) благополуччя особистості вже кілька десятиліть посідає одне з пріоритетних місць серед напрямків фундаментальних і прикладних досліджень у психології. З іншого боку, досягнення такого благополуччя вважається однією з головних цілей практичної діяльності психологів. У цьому контексті не лише наукової, але й практичної значущості набувають питання особистісного та професійного благополуччя самих психологів (адже за його відсутності ми отримуємо відомий феномен «чоботаря без чобіт» з усіма подальшими наслідками...).

У зарубіжній науці вже склалася традиція відповідних моніторингів серед фахівців. Так, опитування психологів США виявило високий рівень їхньої задоволеності різними аспектами власного професійного благополуччя (Lin L., Christidis P., Congro J., 2017). Зокрема, 96% опитаних фахівців заявили, що вони частково або повністю задоволені мірою своєї професійної незалежності, 95% – соціальною значущістю власної роботи, 94% – процесом інтелектуального обміну, 93% – рівнем відповідальності професії, 90% – розташуванням своєї роботи. Рівнем безпеки своєї роботи повністю або частково було задоволено 82% опитаних, рівнем заробітної плати – 80%, можливостями кар'єрного зростання – 75%. Ці дані певною мірою є очікуваними, а що ж відбувається в Україні?..

Метою нашого дослідження стало вивчення рівня та чинників особистісного й професійного благополуччя представників вітчизняної психологічної науки. Зазначимо, що дане дослідження ми зосередили на представниках не практичної психології (що без сумніву є актуальним), а академічної психологічної спільноти (тобто науковцях і викладачах), адже фахівці саме цієї професійної групи часто поєднують різні напрямки роботи психолога (викладання, наукова робота, приватна формальна або неформальна

консультативно-терапевтична практика, включаючи модну зараз волонтерську діяльність).

Наше дослідження проводилося у вересні 2022 р. в онлайн-форматі (за допомогою анонімною Гугл-форми) із використанням методів анкетування з елементами суб'єктивного шкалювання, а також шкали «задоволеності життям» Е. Діннера (SWLS) для виміру рівня суб'єктивного благополуччя. Усього в дослідженні взяли участь 287 осіб – психологів, що працюють у державних (78,8%), комунальних (2,8%) та приватних (2,1%) закладах вищої освіти, а також академічних науково-дослідних інститутах (16,4%). Більшість досліджуваних (72,8%) була викладачами (працювали на посадах асистента, доцента, професора тощо); наукових співробітників та осіб, які обіймали адміністративні посади (завідувачі кафедр, лабораторій тощо), налічувалося відповідно 13,9% та 13,2%. Територіально, більшість опитаних презентували м. Київ (38,7%); інші регіони були представлені наступним чином: Львівська (9,1%), Черкаська (8,7%), Чернігівська (7,3%), Одеська (5,2%), Рівненська (4,9%), Харківська та Київська (по 3,8%), Полтавська (3,5%) області; по кілька осіб презентували Вінницьку (2,8%), Волинську, Дніпропетровську та Хмельницьку (по 2,1%), Запорізьку (1,7%), Чернівецьку (1,4%), Житомирську (1%), Закарпатську (0,7%), Кіровоградську, Миколаївську та Івано-Франківську (по 0,3%) області. Зрозуміло, що відносно невеликий обсяг загальної вибірки та мала презентація ряду регіонів (передусім Сходу та Півдня України) дозволяють нам вести мову лише про певні тенденції.

Середньостатистичний результат за шкалою суб'єктивного благополуччя (СБ) Е. Діннера (SWLS) становив $23,1 \pm 5,7$, що загалом відповідає діапазону середньостатистичної норми за даною методикою ($20,8 \pm 6,2$) (Осин Е., Леонтьев Д., 2020). Щоб не обмежуватися цим показником «середньої температури в лікарні», ми здійснили частотний аналіз даних. Виявилось, що досліджуваних із низьким рівнем СБ (показник до 14 б.) у загальній вибірці – 9,4%, із середнім (15-27 б.) – 70,7%, із високим (28 б. та вище) – 19,9%. Той факт, що лише кожен п'ятий академічний психолог має високий рівень СБ, вірогідно,

пояснюється зовнішніми соціально-політичними та соціально-економічними чинниками (війна, складна економічна ситуація тощо). З іншого боку, можна припустити, що вітчизняних психологів з низьким рівнем СБ насправді більше, але вони просто не бажали брати участь у нашому дослідженні.

Для визначення впливу соціодемографічних характеристик на рівень СБ досліджуваних ми скористалися методами кореляційного аналізу (за Спірменом), U-критерія Манна-Уїтні та H-критерія Краскелла-Уоллеса. Кореляційний аналіз не виявив статистично вірогідного зв'язку СБ з віком та науково-педагогічним стажем роботи. Також виявилось, що за такими чинниками, як стать, тип організації (заклад вищої освіти – науково-дослідний інститут) та тип регіону (столиця – провінція) не існує статистично вірогідних відмінностей в рівнях СБ опитаних. Натомість, такі відмінності було виявлено за наступними чинниками:

- тип посади (викладач – науковий співробітник – адміністратор); вищий рівень СБ був серед адміністраторів, нижчий – серед наукових співробітників (при $p=0,008$);
- наявність вченого ступеня (без ступеня – кандидат – доктор наук); вищий рівень СБ був серед носіїв вченого ступеня, а нижчий – без нього (при $p=0,02$).

Також нами було виявлено тенденції суб'єктивного оцінювання нашими респондентами задоволеності чинників власного особистісного та професійного благополуччя:

1. Відчуття задоволення від спілкування зі студентами / досліджуваними (середньостатистична оцінка = $8,48 \pm 1,66$ з 10 max).
2. Зручний графік роботи ($8,00 \pm 1,92$).
3. Цікава інтелектуальна робота ($7,91 \pm 1,95$).
4. Відчуття соціальної значущості власної професії ($7,89 \pm 2,08$).
5. Позитивний психологічний клімат у колективі (на кафедрі, лабораторії тощо) ($7,64 \pm 2,10$).
6. Можливість професійного розвитку, побудови кар'єри ($7,44 \pm 2,22$).
7. Відчуття гордості за заклад, у якому працюю ($7,29 \pm 2,34$).
8. Підтримка з боку керівництва ($7,12 \pm 2,41$).

9. Позитивний психологічний клімат у закладі в цілому ($6,81 \pm 2,15$).
10. Відчуття захищеності з боку адміністрації ($6,10 \pm 2,54$).
11. Комфортні матеріальні умови роботи ($5,82 \pm 2,37$).
12. Відчуття стабільності ($5,31 \pm 2,43$).
13. Відсутність бюрократії ($5,30 \pm 2,52$).
14. Наявність моральних заохочень з боку керівництва / профкому ($5,25 \pm 2,66$).
15. Відсутність стресів, перевантажень у роботі ($5,15 \pm 2,47$).
16. Відчуття захищеності з боку профкому ($4,92 \pm 2,91$).
17. Гідна заробітна плата ($4,61 \pm 2,46$).
18. Наявність матеріальних заохочень з боку керівництва / профкому ($4,38 \pm 2,64$).

Можна побачити, що найбільшою мірою наші досліджувані були задоволені чинниками переважно суб'єктивного («внутрішнього») плану, за винятком одного об'єктивного (зручного графіку роботи). Звертає увагу те, що найвища оцінка такого чинника, як «комунікативний кайф» від своєї професії співпадає з найнижчим рівнем стандартного відхилення (тобто тут опитані виявили найбільшу однотайність). Натомість, найменшою мірою оцінювалося задоволення суто матеріальними чинниками. Зокрема, високі оцінки задоволеності заробітною платою (на рівні 8-10 балів з 10) давали 12,5% психологів; найнижчі оцінки «грошової задоволеності» (1-3 бали) надали 35,6%. Можна також побачити, що найменш однотайними (про що свідчить максимальна дисперсія) опитані були при оцінці відчуття захищеності з боку профкомів (імовірно, тому, що ефективність цих структур сильно коливається в різних організаціях). За Н-критерієм Краскелла-Уоллеса виявлено статистично вірогідні відмінності за оцінками усіх без винятку вищевказаних чинників у групах досліджуваних з різними рівнями СБ (низький – середній – високий; при $p=0,001$).

Цікавими можуть бути дані стосовно частоти виникнення думок, які є індикаторами існування суттєвих проблем із професійним благополуччям фахівців-психологів і намаганням внести зміни до власної кар'єри:

1. «... щоб змінити своє місце роботи» ($3,72 \pm 1,82$ з 7 max);

2. «... щоб поїхати працювати в іншу країну» ($3,07 \pm 1,95$);
3. «... щоб змінити свою професію» ($2,25 \pm 1,66$).

Отримані дані свідчать, що більшість академічних психологів більш-менш задоволені власною професією і гіпотетичні варіанти кар'єрних змін частіше обмежуються зміною місця роботи (з орієнтацією «де краще платять» – судячи з попередніх даних). Високі оцінки (6-7 балів з 7) частоти такої думки давали 35,6% психологів. Менша частота думок про міграцію пов'язана, вірогідно, з наявністю у багатьох об'єктивно існуючих комунікативних бар'єрів (далеко не всі добре володіють іноземними мовами). Високі оцінки частоти «міграційних думок» давали 15,7% респондентів. А думки про повну зміну професії з'являються у відносно незначній кількості психологів (високі оцінки тут давали лише 6,6% опитаних).

За Н-критерієм Краскелла-Уоллеса було виявлено статистично вірогідні відмінності щодо оцінок частоти виникнення думок перших двох типів (при $p=0,001$ та $0,022$) у групах досліджуваних з різними рівнями СБ: особи з високим рівнем благополуччя заявляли про меншу частоту таких думок, ніж особи з низькими та середніми рівнями. Натомість, не було виявлено статистично вірогідних відмінностей за частотою виникнення думки про повну зміну професії.

Отже, типовий представник української психологічної спільноти оцінює рівень суб'єктивного благополуччя як середній; у професії йому найбільше подобаються можливість спілкування з іншими людьми, зручний графік і інтелектуальна спрямованість роботи, відчуття її соціальної значущості; незадоволеність викликається суто фінансовими аспектами, що іноді породжує думки про зміну місця роботи.